

Sõbrad, armukesed, šokolaad
Isabel Dalhousie lood

Alexander McCall Smith

**Sõbrad,
armukesed,
šokolaad**

Alexander McCall Smith

Inglise keelest tõlkinud Ehte Puhang

Originaali tiitel:
Alexander McCall Smith
Friends. Lovers, Chocolate
Abacus 2013

Toimetanud Katrin Naber
Kujundanud Liis Karu

FRIENDS, LOVERS, CHOCOLATE
© Alexander McCall Smith, 2005
Tõlge eesti keelde © Ehte Puhang ja Tänapäev, 2017
ISBN 978-9949-85-152-2
www.tnp.ee

Trükitud AS Pakett trükikojas

Angus ja Fiona Fosterile

Mööda tänavat, mis kulges piki Edinburgh' selgroogu, liikus aeglaselt mees, seljas Harris Tweedi pruun mantel – kaherealine, kolm väikest nahkkattega nööpi varrukamansettidel. Ta oli teadlik kajakatest, kes olid rannikult siia kandunud ja sukeldusid alla munakividest sillutisele, et korjata üles palakesi, mille oli sinna pillanud keegi, kes oli kalaga hooletult ümber käinud. Nende kisa oli tol hetkel kõige valjem heli sellel tänaval, sest liiklust seal eriti ei olnud ja linn oli ebaharilikult vaikne. Oli oktoober, hiline hommikupoolik ja inimesi oli vähe liikvel. Teisel pool teed oli üks poiss, viletsas riietes ja sassispäine, talutamas koera improviiseeritud jalutusrihma otsas – selleks oli võetud pikem köiejupp. Paistis, et koer, väiksemat sorti Šoti terjer, ei tahtnud eriti poisiga kaasa minna ja vaatas korraks mehe poole, just nagu anuks teda sekkuma ning sellele tirimisele ja sikutamisele lõppu tegema. Küllap on pühak olemas ka selliste koerte jaoks, mõtles mees – pühak sellistele koertele nende väikestes vanglates.

Mees jõudis St Mary's Streeti ristmikule. Temast paremal oli tänavanurgal kõrts, World's End – see oli koht, mille püsikundeks olid viiuldajad ja lauljad –, temast vasakul tegi Jeffrey Street käänaku ja sukeldus Põhjasilla kõrge kaare alla. Majade vahelt

nägi ta paistmas Balmorali hotelli katusel lehvivaid lippe: Šoti lipu valge diagonaalrist sinisel taustal, Suurbritannia lipu tuttavd diagonaaltriibud. Põhjast, Fife'i poolt puhus kõva tuul, mis pani lipud uhkelt postidest eemale hoidma, nagu tuult löikava laeva ninas. Ja selline, mõtles ta, ongi Šotimaa: väike laev ninaga mere poole, väike laev tuulte pillutada.

Ta läks üle tänava ja jätkas märke ronimist. Ta möödus kalakaupmehest ja tolle tänava kohale üles riputatud kalakujulisest kullatud sildist, ja hoovissepääsust, ühest neist väikestest kivistest käikudest, mis tänavalt sisse pöörates korterite alt läbi viivad. Ja siis oligi ta seal, kuhu jõuda tahtis, Canongate'i kiriku ees, kõrge viilkatusega hoone kõrval, mis asus kõigest paar sammu peatänava joonest eemal. Katuse kohal, helesinise taeva taustal väga selgelt väljajoonistuvalt, oli kiriku vapp: kullatud hirvesarved samamoodi kullatud ristil.

Ta astus väravast sisse ja vaatas üles. Kõrge viilkatuse järgi võiks vabalt arvata, et oled Hollandis, mõtles ta, kuigi liiga palju oli seda, mis tuletas meelde Šotimaad – tuul, taevas, hall kivi. Ja siin oli ka see, mida ta oli tulnud vaatama, see kivi, mida ta külastas igal aastal ühel ja samal päeval – päeval, mil see luuletaja oli kahekümne nelja aasta vanuselt surnud. Ta kõndis üle muru kivi poole, mille kuju meenutas kiriku teravat viilu ja mille kiri oli ka pärast kahtesadat aastat endiselt loetav. Robert Burnes ise oli maksnud selle eest, et siia paigaldataks see kivi tema luulevenna mälestuseks, ja oli kirjutanud selle jaoks järgmised read: *This simple stone directs Pale Scotia's way / To pour her sorrows o'er her poets dust.*¹

¹ See lihtne kivi näitab Šotimaale teed / kus valada välja oma kurbus luuletaja põrmu peale. (Ingliskeelses värsis olev *Pale Scotia* on nimetus, mida kasutati Inglismaa valitsuse all oleva Šotimaa kohta.)

Mees seisis päris liikumatult. Siin oli ju ka teisi, keda võiks külastada. Ka Adam Smithil, kelle päevad olid olnud täidetud mõtetega turust ja majandusest ja kes oli välja mõelnud terve uue teaduse, oli siin hauakivi, palju muljetavaldavam kui see, palju uhkemalt kaunistatud; aga see siin oli see, mis teda nutma pani.

Ta pistis käe mantli taskusse ja võttis välja väikse musta märkmiku, seda tüüpi märkmiku, mida tavaliselt reklaamitakse kui veekindlat. Avanud selle, luges ta sealt ridu, mille ta oli ise sinna kirja pannud, kirjutanud maha ühest Robert Garioch'i² luulekogust. Ta luges neid ridu valjusti, kuigi vaikse häälega, vaatamata sellele, et seal polnud mitte kedagi peale tema ja surnu:

*Canongait kirkyaird in the failing year
Is auld and Grey, the wee roseirs are bare,
Five gulls leem white agin the dirty air.
Why are they here? There's naething for them here.
Why are we here oursels?*³

Jah, mõtles ta. Miks olen ma ise siin? Sest ma imetlen seda meest, seda Robert Fergussoni⁴, kes kirjutas nii kauneid sõnu

² Robert Garioch (1909–1981), Šoti luuletaja ja tõlkija, oluline tegelane 20. sajandi keeletaastamisliikumises; kirjutas peamiselt šoti keeles.

³ Canongaiti kirikaed haigel aastal / on vana ja hall, pisikesed roosid on paljad, / viis kajakat põgenemas valgetena räpases õhus. / Miks on nad siin? Siin pole nende jaoks midagi. / Miks oleme meie ise siin?

⁴ Robert Fergusson (1750–1774) – Šoti luuletaja, kirjutas nii Šoti inglise keeles kui ka šoti keeles. Elas Edinburgh's Šoti valgustusaja intellektuaalsel ja kultuurilisel kõrgajal.

nende väheste aastatega, mis oli talle antud, et oleks vähemalt keegi, kes teda meeles peaks ja igal aastal sellel päeval siia tuleks. Ja see, ütles ta endale, on viimane kord, kui ta seda teha saab. See oli tema viimane käik siia. Kui nende ennustused osutuvad õigeteks, kui just midagi välja ei ilmu, mis tema arvates polnud kuigi tõenäoline, siis jääb see tema viimaseks palverännakuks.

Mehe pilk liikus uuesti märkmikule. Ta jätkas valjusti lugemist. Ilmekad šotikeelsed sõnad haaras tuul kaasa ja kandis minema:

*Strange, present drool
Ruggs at my hairt. Lichtlie this gin ye daur:
Here Robert Burns knelt and kissed his mool.*

Tugev olevikuvalu
kisub minu südant. Võta seda kergelt, kui julged:
siin laskus Robert Burnes põlvili ja suudles maad.

Ta astus sammu tagasi. Polnud kedagi, kes oleks võinud näha pisaraid, mis olid tema silmadest voolama hakanud, kuid ta pühkis need piinlikkust tundes ära. *Strange, present drool.* Jah. Siis noogutas ta hauakivi poole ja pöördus, ja just siis tuli üks naine jooksusammul mööda teerada üles. Ta nägi, kuidas naine oleks peaaegu kukkunud, kui tema kingakonts kahe sillutisplaadi vahele kinni jäi, ja ta hõikas naisele. Aga naine kogus end ja liikus otse tema poole, kätega vehkides.

„Ian. Ian.” Ta oli hingetu. Ja Ian teadis kohe, mis uudisega ta oli tulnud, ning vaatas talle tõsiselt otsa. Naine ütles: „Jah.” Ja siis naine naeratas ja kummardus lähemale, et teda emmata.

„Millal?” küsis mees märkmikku taskusse tagasi pannes.

„Nüüd kohe,” ütles naine. „Nüüd. Otsekohe. Sind viiakse kohe sinna.”

Nad hakkasid mööda teerada nõlvast alla minema, hauakivist eemale. Teda oli hoiatatud, et ta ei tohi joosta, ja ta ei suutnudki joosta, sest õhk sai kohe otsa. Aga siledal maal suutis ta kõndida üpris kiiresti ja peagi olid nad tagasi kiriku väravas, kus ootas must takso, valmis neid peale võtma.

„Mis ka ei juhtuks,” ütles ta taksosse istudes, „tule minu asemel siia. See on ainus asi, mida ma igal aastal teen. Sellel päeval.”

„Järgmisel aastal oled sa ise jälle siin,” ütles naine ja sirutas käe, et mehe käsi oma pihku võtta.

Edinburgh' teises otsas ja hoopis teisel aastaajal seisis Cat, võluv noor naine oma kahekümnendate eluaastate keskel, Isabel Dalhousie välisukse taga, sõrm kellanupul. Ta uuris hoolikalt majaseina. Ta märkas, et mõne koha pealt oli see silmatorkavalt pleekinud. Tema tädi magamistoa kolmnurkse ärkliakna kohal oli krohv kergelt murenema hakanud ja siit-sealt oli see laiguti maha tulnud, nagu küps kärn, mille alt paljastub värske nahk. Niisugusel aeglasel lagunemisel oli oma võlu: majale, nagu kõigele muulegi, ei tohiks keelata loomuliku vananemise väärikust – mõistlikkuse piirides muidugi.

Enamjaolt oli maja heas korras – tagasihoidlik ja sümpaatne maja, vaatamata oma suurusele. Ja see maja oli kuulus ka oma külalislahkuse poolest. Kõik, kes tema ukse taha ilmusid – sõltumata sellest, mis asjus – võeti viisakalt vastu, ja kui kellaeg oli sobiv, pakuti neile kevadel ja suvel klaasike kuiva valget veini ning sügisel ja talvel klaasike punast. Siis kuulati nad ära, taas väga viisakalt, sest Isabel uskus, et kõik väärivad moraalselt tähe-

lepanu. See tegi ta sügavalt egalitaarseks, kuigi mitte selles mitte vahet tegevas mõttes, nagu seda on paljud tänapäeva egalitaarid, kes mõnikord ignoreerivad tõelisi moraalseid erinevusi inimeste vahel (hea ja halb *ei ole* üks ja seesama, ütleks selle peale Isabel). Ta tundis end moraalirelativistide ja nende mittehukkamõistmise kalduvuse seltskonnas ebamugavalt. Aga muidugi tuleb hukka mõista, ütles ta, *kui on midagi, mida tuleb hukka mõista*.

Isabel oli õppinud filosoofiat ja pidas poole kohaga rakenduseetika ajakirja peatoimetaja ametit. See ametikoht ei olnud sellele kulutatava aja mõttes väga nõudlik ja selle eest maksti kehvasti; tegelikult oli ajakirja väljaandmisega seotud otseste kulude kasv kaetud Isabeli enda ettepanekul osaliselt tema palgast. Ega palk polnudki talle oluline – tema osalus Louisiana ja Pärsia lahe piirkonna firmades, mille ta oli pärinud oma emalt – *oma pühakust Ameerika emalt* – andis talle suurema sissetuleku, kui tal tegelikult enda tarbeks vaja läks. Õigupoolest oli Isabel rikas, kuigi see oli sõna, mida talle ei meeldinud kasutada, eriti enda kohta. Ta oli materiaalse rikkuse suhtes ükskõikne, kuigi oli tähelepanelik selle suhtes, mida ta temale omase tagasihoidlikkusega kirjeldas kui oma väiksemaid annetamisprojekte (mis tegelikult olid väga helded).

„Ja mis projektid need sellised siis on?” oli Cat ükskord temalt küsinud.

Isabelis näis see küsimus piinlikkust valmistavat. „Heategevusprojektid, võiks ehk öelda. Või filantroopia, kui eelistad võõrsõnu. Hea sõna see „heategevus” ... Aga ma tavaliselt ei räägi sellest.”

Cat kortsutas kulmu. Tema tädis oli tahke, millest ta aru ei saanud. Kui keegi tegeleb heategevusega, siis miks mitte sellest rääkida?

„Tuleb olla diskreetne,” jätkas Isabel. Tal polnud ka muidu kalduvust sõnaohtruseks, kuid lisaks uskus ta, et inimene ei peaks kunagi ise oma heategudele viitama. Niipea, kui sellele juhib tähelepanu selle teo autor, muutub hea tegu paratamatult enesekiitmise aktiks. Just see viga oli küljes ooperi kavalehtedel ära trükitavatel annetajate nimekirjadel. Kas nad oleksid andnud raha ka siis, kui nende suuremeelsus poleks leidnud kavalehel äramärkimist? Isabel arvas, et paljud neist poleks. Muidugi, kui ainus viis kunstnikele raha koguda oli apelleerimine inimeste edevusele, siis tasus seda ilmselt teha. Kuid tema enda nimi ei esinenud sellistes nimekirjades mitte kunagi, ning see polnud Edinburgh' asukatele märkamata jäänud.

„Ta on kitsi,” sosistasid mõned. „Ta ei anneta mitte kunagi.”

Muidugi eksisid nad selles, nagu karmid hindajad sageli eksivad. Ühel aastal oli Isabel, üheski programmis ja paljude teiste annetajate seas üles lugemata jäänuna, annetanud Šoti ooperile kaheksa tuhat naela: kolm tuhat ooperi „Hans ja Grete” lavaletoomiseks ja viis tuhat selleks, et üks Itaalia tenor ikka kindlasti osaleks „Taluvoja au” lavastuses, mida kanti ette 1930ndate Itaalia kehvasti istuvates kostüümides, taustal mustades särkides fašistidest koor.

„Teie, fašistid, laulsite tõesti suurepäraselt,” oli Isabel etenduse-järgsel peol lausunud.

„Neile nii meeldib fašistideks riietuda,” oli koormeister vastanud. „Ma kahtlustan, et see on vist kuidagi seotud sellega, et ollakse kõigest koorilauljad.”

Tema märkus oli vastu võetud vaikimisega. Mõned fašistidest olid seda kuulma juhtunud.

„Ainult kõige rangemas mõttes,” oli koormeister lisanud, põrnitsedes oma veiniklaasi. „Aga samas võib-olla ka mitte. Võib-olla mitte.”

„Raha,” ütles Cat. „Just selles ongi probleem. Raha.”

Isabel ulatas Catile veiniklaasi. „Nii see alati on,” lausus ta.

„Jah,” jätkas Cat. „Ma oletan, et kui ma oleksin valmis piisavalt maksma, siis ma ka leiaksin kellegi sobiva, kes võiks olla minu asemel. Aga ma ei saa seda teha. Ma pean seda äri pidama ärina ja ma ei saa seda kahjumisse lasta.”

Isabel noogutas. Catile kuulus delikatessipood siit vaid mõne tänava kaugusel, Bruntsfieldis, ja kuigi pood oli edukas, teadis ta, et joon kasumlikkuse ja ebaõnnestumise vahel on õige peenike. Praeguses seisus oli Catil üks täisajaga töötaja, kellele ta palka maksis – Eddie-nimeline noormees, kes näis suurema osa ajast olevat kohe-kohe nutma puhkemas ja keda piinas miski, millest Cat ei saanud või ei tahtnud rääkida, mõtles Isabel. Lühemaks ajaks võis ta küll jätta Eddie poe eest hoolt kandma, aga paistis, et terveks nädalaks siiski mitte.

„Ta satub paanikasse,” ütles Cat. „See on tema jaoks liiga suur koorem ja ta satub paanikasse.”

Cat selgitas Isabelile, et ta oli kutsutud ühte pulma Itaalias ja ta tahaks sinna minna, et sõpradega pidutseda. Kõigepealt oleks pulmatseremoonia Messinas ja siis liiguksid nad edasi põhja poole, ühte majja Umbrias, mille nad olid nädalaks üürinud. Aeg oli ideaalne – ilm oleks täiuslik.

„Ma pean sinna saama,” ütles Cat. „Lihtsalt pean.”

Isabel naeratas. Cat ei palu mitte kunagi otse teenet, aga tema eesmärk oli läbinähtav. „Ma arvan ...” alustas ta. „Ma arvan, et võiksin seda uuesti teha. Viimati see päris meeldis mulle. Ja kui sa mäletad, siis tuli mul rohkem raha sisse, kui sinul tavaliselt. Sissetulekud kasvasid.”

See lõbustas Cati. „Küllap sa küsisid liiga palju,” ütles ta. Ja siis vaikis hetke, enne kui jätkas: „Ma ei võtnud seda sellepärast

jutuks, et sa ... Ma ei tahaks sind sundida.”

„Muidugi mitte,” ütles Isabel.

„Aga minu jaoks oleks see tõesti suur asi,” jätkas Cat kiiresti. „Sina ju tead, kuidas seal kõik käib. Ja Eddiele sa meeldid.”

Isabel oli üllatunud. Kas Eddie tõesti arvas temast midagi? See poiss polnud temaga peaaegu kunagi rääkinud, ja kohe kindlasti polnud ta kunagi naeratanud. Aga mõte sellest, et ta meeldis Eddiele, sulatas tema südame selle poisi suhtes. Võib-olla võiks ka Isabelist saada inimene, kellele ta usaldab oma muredest rääkida, nii nagu ta usaldas Cati, ja tema saaks siis seda poissi mingil viisil aidata. Või siis võiks ta poisi kellegagi tuttavaks teha: leidis inimesi, kes sellistes olukordades appi tulla saavad – ja vajaduse korral võiks tema selle eest maksta.

Nad arutasid detaile. Cat sõidab ära kümne päeva pärast. Niisiis kui Isabel tuleks päev enne, et pood üle võtta, siis saaks talle ära näidata laovarude hetkeseisu ja tellimuste kausta. Cati äraolekul peaks saabuma vein ja salaami ja nendega tuleks tegeleda. Ja siis oli veel terve see suur teema, et tuleb jälgida, et kõik pinnad oleksid puhtad – tülikas protseduur, mille kohta käis terve litaania eeskirju. Eddie teab selle kohta kõike, aga sa pead tal silma peal hoidma; ta käitub oliividega imelikult ja paneb nad sageli mahutitesse, millele on peale kirjutatud kapsasalat.

„See saab olema palju keerulisem kui rakenduseetika ajakirja toimetamine,” lausus Cat naeratades. „Palju keerulisem.”

Mis võib isegi olla tõsi, mõtles Isabel, kuigi välja ta seda ei öelnud. Ajakirja toimetamine oli suures osas korduvaid asju sisaldav töö: kirjade saatmine retsenseerijatele ja hindajatele, tähtaegade läbirääkimine korrektorite ja trükikojaga. Kõik see oli väga maine tegevus – kuigi artiklite lugemine ja autoritega suhtlemine oli midagi muud. See nõudis head nina ja väga palju taktitunnet.

Tema kogemuste põhjal olid avaldamiseks mittesobivate artiklite autorid peaaegu alati solvunud. Ning mida ebakompetentsem või ekstsentrilisem oli artikkel – ja selliseid artikleid oli alati palju –, seda metsikum oli selle autori solvumine. Üks selline autor – või siis tema artikkel – oli praegu laua peal tema ees. „Kõlvatuse õigus” – pealkiri, mis meenutas talle ühte raamatut, mida ta hiljuti retsenseeris: „Kõlvatuse kiituseks”. Ent kui raamat „Kõlvatuse kiituseks” oli olnud tõsine uurimus moralismi piiridest – ja kokkuvõttes väitis end pooldavat voorust –, siis artikkel pealkirjaga „Kõlvatuse õigus” ei tahtnud voorusega mingit tegemist teha. See artikkel rääkis kõlvatuse väidetavast kasulikkusest iseloomule, juhul kui kõnealune kõlvatus on just see, mida inimene tööpoolest teha tahab. See oleks ehk isegi kaitstav seisukoht – napilt –, mõtles Isabel, tingimusel, et see kõlvatus on mõõdukas (joomine, õgardlus ja muu selline), aga kuidas üldse on võimalik võtta sõna selliste kõlvatuste kaitseks, mida peab silmas selle artikli autor? See oli võimatu, mõtles Isabel. Kes võiks kaitsta ... Ta käis mõttes läbi mõningaid kõlvatusi, mida autor vaatluse alla võttis, kuid peatas end. Neist kõlvatustest polnud isegi ladinakeelsete nimedega võimalik peaaegu koguni mõelda. Kas inimesed tõesti tegid *sed*a? Vastus oli, et tegid küll, arvas ta, aga ta kahtles tõsiselt selles, kas nad ootavad, et mõni filosoof nende kaitseks välja astuks. Ja ometi oli siin üks Austraalia filosoofiaprofessor, kes just seda tegi. Nojah, tema igatahes on oma lugejate ees vastutav. Ta ei saa kaitsta kaitstamatut. Ta saadab selle artikli tagasi koos lühikese kaaskirjaga, milles seisab umbes midagi sellist: „Lugupeetud professor, andke andeks, aga me tõesti ei saa. Teate, inimesed suhtuvad sellistesse asjadesse väga emotsionaalselt. Ja nad hakkaksid süüdistama mind selles, mida ütlete Teie. Nad tõesti teevad seda. Lugupidamisega – Isabel Dalhousie.”